

ARHIDIECEZA ROMANO-CATOLICĂ DE BUCUREȘTI (1948-1964)

STRUCTURI ECLEZIALE CENTRALE

REZUMAT

Cuvinte cheie: arhiepiscopia de București, comunism, jurisdicție, jurisdicționabili, situație canonică

Prezentul demers științific reprezintă materializarea cercetărilor doctorale ale autorului, acesta analizând Arhidieceza Romano-Catolică de București (1948-1964). În paginile următoare vom acorda o atenție specială structurilor ecleziale centrale ale acesteia.

Ne vom referi, cu precădere, la capitlul canonical și la ordinariatul arhiepiscopal, precum și la transferul „puterii ordinare”, persoanele care au deținut jurisdicția legitimă și cea „intrusă” – teme neelucidate pe deplin de istoriografia eclezială contemporană. Autorul își propune, într-o manieră proprie, să recreze planurile istorice, corectând erorile și neconcordanțele prezente în lucrările editate. Dacă numărul și numele membrilor Capitlului catedral „Sfântul Iosif” nu ridică probleme speciale, fiind același/aceeași pentru o perioadă lungă de timp, numiți încă înainte de instaurarea regimului comunist, și îndeplinind diverse funcții și în cadrul ordinariatului arhiepiscopal, o situație aparte îi vizează pe cei care conduc destinele Arhidiecezei de București. Structura tezei reflectă, din punct de vedere interdisciplinar – al analizei istorice, dreptului canonic, memorialisticii, moralei creștine -, importanța temei, mijloacele de analiză folosite de către autor, încercând să decelăm raporturile existente între puterea efemeră și Biserica Romano-Catolică.

În elaborarea tezei, am pornit de la două ipoteze, menite a elucida starea de fapt, și anume: 1. cine a condus în mod legitim Arhidieceza Romano-Catolică de București, după arestarea lotului „Menges”, din moment ce Stanislau Jovanelli avea o cenzură aplicată de Sfântul Scaun? 2. Dacă excomunicarea dictată nu a fost niciodată ridicată de „autoritatea competentă”, succesiunea prezentată în lucrările editate este valabilă/validă?

Dacă răspunsul la cele două întrebări este unul negativ, cu siguranță linia jurisdicției trebuie restabilită, reanalizând transferul „puterii”, în interiorul arhidiecezei, începând cu episcopul Joseph Schubert, consacrat clandestin de arhiepiscopul Gerald Patrick O'Hara, regent apostolic al Nunțiaturii din București.

Relevanța temei de cercetare rezultă din faptul că Arhidieceza Romano-Catolică de București este situată în centru politic al țării, fiind sediul metropolitan pentru toate episcopatele catolice de rit latin din România. Tocmai din acest motiv, în perioada comunistă,

regimul de la București a încercat să își impună proprii reprezentanți la cârma arhidiecezei, indicați în studiile istorice drept „jurisdicționabili”, fără a ține seamă de limitările impuse de canoanele aplicabile, nici de normele instituite anterior. În perspectiva supraviețuirii cultului catolic, administrarea Sfințelor Sacramente (Taina Mirului, a Preoției –n.n.) în mod valid și licit, conformându-se prescripțiilor Codului de Drept Canonic, legislație secundare, normelor tranzitorii și jurisprudenței, reprezenta o condiție necesară. Fiind apanajul episcopilor rezidențiali, consacrarea uleiurilor sfinte folosite la celelalte sacramente, constituia o măsură necesară perpetuării funcțiilor canonice, constituirii corpului clericilor, asigurării continuității comunităților de credință.

În absența ierarhiei superioare, Biserica însăși era în pericol, implicat supraviețuirea acesteia.

Scopul cercetării noastre este acela de a evidenția raporturile existente, pentru perioada 1948-1964, în interiorul Bisericii, analizând influența suprastructurii, a decidenților politici români și a urmărilor provenite din hotărârile acestora asupra instituției care reprezintă domeniul nostru de cercetare, indicând, astfel, persoane care au condus, în mod legitim, destinele arhiepiscopiei, cu determinarea perioadelor în care au obținut aceste funcții.

Multitudinea de studii publicate, în perioada post-comunistă, ne obligă la redefinirea climatului religios, mai ales că acestea au imprimat un trend specific, în care se constată reunirea ideilor cercetătorilor care au abordat teme similare. Într-o majoritate covârșitoare, cei care au avut acces la arhivele fostei Securității, au citat actele autorității ca fiind credibile.

Totodată, atunci când au analizat arhidieceza, fără să pună sub semnul incertitudinii „sursele”, au indicat cu titlul cert informațiile prezente în cadrul „dosarelor informative”, fapt care a alterat vizibil calitatea expunerii și veridicitatea informațiilor. În felul acesta, studiile repetitive elaborate de-a lungul timpului au introdus în circuitul științific informații neconforme cu realitatea, acestea fiind preluate și în cadrul documentelor Bisericii .

O noutate a demersului nostru o reprezintă interpretarea actelor vremii, care au fost confruntate cu izvoarele cuprinse în Magisteriul Bisericii Catolice, astfel constructul nostru căpătând mai multă acuratețe și substanță. Nicio întreprindere istorigrafică, până la acest moment, cu referire la Arhidieceza Romano-Catolică de București, nu și-a propus să identifice canoanele aplicabile pentru desemnarea în condiții valide a funcției de ordinarius substituitus, nici să subsumeze cercetarea dreptului pontifical și Decretului „De Nominatione Substitutorum”.

Tema tratează intervalul cuprins între 1948-1964, răstimp în care regimul comunist se instaurează în România și încearcă să se impună, inclusiv prin intermediul cadrului normativ

care guverna sfera cultele religioase, regulile de conduită sub aspect legislativ, putând fi definit ca o perioadă de sovietizare a statului român. O dată cu eliberarea celor din urmă deținuți politici, în special a preoților și episcopilor catolici încarcerați, în anul 1964, se constată o destindere graduală a relațiilor dintre Biserică și stat, chiar dacă aceasta detensionare, în absența redobândirii funcțiilor episcopale deținute anterior, nu se realizează pe deplin.

Cei care dețineau funcții în ierarhia canonică sunt obligați să domicilieze în comune aflate la mare distanță de sediul episcopal, la extremitatea nordică a acestuia, cum este cazul episcopului auxiliar Joseph Schubert, la Timișu de Jos; iar preoții aserviți regimului, puțini la număr, sunt forțați să accepte „oficii” la cârma Arhidiecezei Romano-Catolice de București, situație în care s-au aflat preoții Francisc Augustin și Stanislau Traian Jovanelli.

Tema supusă dezbaterii coincide cu pontificatele a trei papi: Pius al XII-lea (1939-1958), Ioan al XXIII-lea (1958-1963) și începutul, în calitate de Pontif Roman, al lui Paul al VI-lea (1963-1978), cel din urmă artizant al *Ospolitik*.

Lucrarea de față, la origine o cercetare proprie destinată personalităților Bisericii Catolice, a fost extinsă la nivelul structurilor ecleziale centrale ale Arhidiecezei Romano-Catolice, având la bază două dintre studiile autorului, publicate în timpul școlii doctorale, anume „The Situation of the Catholic Denomination in the Roman Catholic Archdiocese of Bucharest (1948-1964)” și „Situația canonică din arhidieceza romano-catolică de București. Noi interpretări privind <<starea de necesitate>> (1951-1984)”.

Pe parcursul cercetării am încercat să deslușim situația de fapt a Bisericii Romano-Catolice de rit latin din România și a Arhidiecezei de București, în perioada comunistă. De asemenea, am identificat o serie de asemănări în privința mijloacelor folosite de către puterea politică a vremii, în fiecare dintre statele devenite, după Tratatul de Pace, din 10 februarie 1947, parte a sistemului totalitar.

Am constatat, prin urmare, o succesiune de analogii care au vizat sfera cultelor religioase, dar și impunerea cadrului constituțional și instituțional, susținute de mecanisme proprii regimurilor autoritare. În majoritatea cazurilor, partidele comuniste, prin intermediul organelor de coerciție, au încercat impunerea la cârma diecezelor catolice a unor persoane aservite acestora. Cele mai reprezentative cazuri sunt amintite pe parcursul lucrării, în confruntare cu situația structurii ecleziale propuse spre analiză.

Încercarea de sinteză a urmărit în mod special dobândirea funcțiilor preoțești în cadrul amintitei arhiepiscopii și confruntarea lucrărilor editate deja, cu dispozițiile particulare ale Bisericii Catolice și canoanele aplicabile pentru perioada „stării de necesitate canonică”.

În primul capitol, am tratat succint istoriografia, conceptele și metodologia, ca urmare a familiarizării cu tematica propusă.

Istoriografia cuprinde cele mai reprezentative dintre lucrările editate, publicate în România și în occident, mijloacele de propagandă dar și studiile personale în legătură cu tema. Am încercat să amintim, cu precădere, lucrările apărute în perioada de început a regimului comunist, întrucât acestea au dublă menire, de a evidenția documentele regimului și a scoate în evidență părerea celor care au epurați de către regim. Acestora, li s-au adăugat și alte lucrări elaborate după căderea regimului comunist.

Importante în economia cercetării sunt și conceptele cu care vom opera pe parcursul tezei, dar și metodologia, care reliefează, în mod comparativ, similaritățile existente.

În cel de-al doilea capitol, autorul descrie Arhidieceza Romano-Catolică de București, schimbările survenite, după Tratatul de la Trianon și în urma aplicării Constituției Apostolice „Solemn Conventione”, modificări teritoriale pe care Sfântul Scaun le-a statuat, iar guvernul comunist le-a anulat printr-o lege organică, anume cea a regimului general al cultelor din R.P.R.

În fapt, granițele diecezelor catolice vor fi în continuare cele validate de către Roma, chiar dacă reprezentanții Cultelor au consimțit, prin emiterea unei noi norme juridice, la desființarea a patru dintre cele șase existente. Totodată, am evidențiat, în cadrul acestui capitol, organizarea Arhidiecezei Romano-Catolice de București, structurile proprii și schimbările survenite ca urmare a redefinirii climatului religios.

Întreprinderea noastră se bazează, în special, pe *Schematismele* apărute de-a lungul timpului, Anuarul pontifical aferent anului 1948, dar și pe raportul ministrului Cultelor, Stanciu Stoian, cel care prezintă, într-o sinteză, situația Bisericii Catolice din România comunistă, toate acestea slab conturate în documentele aflate în Arhivele Naționale.

O analiză a arhidiecezei - numerică și procentuală - între perioada antebelică și postbelică era absolut necesară, cu atât mai mult cu cât evidențiază schimbările survenite la nivelul diecezelor catolice, dar și a mitropoliei de București.

Deosebit de important pentru introducerea următoarelor capitole este și subcapitolul care examinează efectele aplicării legilor comuniste cu impact asupra Arhidiecezei de București.

Cel de-al treilea capitol conturează contextul internațional și similaritățile privitoare la Biserica Catolică din spatele „Cortinei de Fier”, în raport cu magisteriul Bisericii (Constituții, pastorale și instrucțiuni cu aplicabilitate generală și particulară –n.n.). Ultimul subcapitol al

acestei subdiviziuni reliefează impactul produs de suprastructură asupra mediului catolic, analizând consecințele produse ca rezultat al instaurării noului regim, în Rusia sovietică.

Privirea de ansamblu se îndreaptă către cele două instituții aflate în concurență, Biserica Catolică (structură având vocație universală, a căror raporturi cu și între Bisericile particulare sunt reglementate de Codul de Drept Canonic) și Rusia Sovietică (un pol de putere la nivel internațional, încercând să impună, prin propriile mecanisme, pe cale ierarhică, propria orientare politică).

Capitolul patru, tratează măsurile adoptate la Kremlin, valabile pentru tot spațiul estic și implementate în Republica Populară Română, țară aflată în plin proces de legitimare. În scopul probării aserțiunilor proprii, autorul a folosit metoda analogică, bazată pe comparație ca argument științific. Rezultatele privesc cunoașterea evenimentelor general valabile, pentru a analiza realități particulare (metoda deducției). Concluziile la care a ajuns, ca urmare a cercetării sunt similare.

Dintr-o suită de măsuri, denunțarea Concordatului a reprezentat începutul definirii cadrului legislativ din România comunistă, în raport cu Biserica Catolică de diferite rituri.

Rezilierea unilaterală a acestui instrument juridic a avut repercusiuni și asupra vieții religioase din Arhidieceza latină de București.

Un subcapitol distinct l-am acordat ședințelor Comitetului Central al Partidului Comunist Român, care propune, prin membrii săi, luarea de măsuri coercitive împotriva Bisericii Catolice. Acestea vor fi puse, în fapt, progresiv.

Cei care conduc destinele Republicii Populare Române, în scopul punerii în practică a dispozițiilor imaginate, au o serie de dileme, în special cu privire la excomunicarea „ipso facto” a celor care simpatizează cu regimul.

În paginile acestui subcapitol, am tratat în paralel Decretul „Sacrei Congregații”, datat 28 iulie 1949, apărut în Acta Apostolicae Sedis, cu traduceri disponibile în documentele regimului. Am sesizat, pe parcursul documentării, unele păreri lipsite de substanță, dar și confuzia autorității între Inchiziția, instituție medievală și Congregația „Sfântului Oficiu”, actuala Congregație pentru Doctrina Credinței. Chiar dacă cea de-a doua succede istoric din prima, obiectivul fiecăreia dintre ele este net diferit.

Inchiziția avea drept scop condamnarea ereziilor vremii, cu metodele specifice acelor timpuri, iar Sfântul Oficiu a devenit, în timpul pontificatului papei Paul al VI-lea, Congregația pentru Doctrina Credinței, fiindu-i redefinite, în același timp, competențele și structura. Astfel, printre atribuțiile Sfântului Oficiu putem observa conservarea și promovarea

învățăturilor de credință și morală în lumea catolică, sub aspect doctrinar, disciplinar și matrimonial.

Pentru a putea să își impună propriile acte, dar și pentru a-și desăvârși opera de aservire a preoților catolici, propaganda de partid a publicat și o serie de materiale defăimătoare la adresa acestora, în oficiosul „Sfântaia”, multe dintre acestea neatribuite vreunui autor. Astfel, printre materialele prezente în cotidianul amintit este și cel referitor la denunțarea Concordatului cu Sfântul Scaun, dar și al unor presupuși credincioși catolici din jurisdicția arhidiecezei care se declarau nemulțumiți de practicile Bisericii și slujitorilor acesteia. Ca reacție, autoritatea propune inițierea unei „mișcări a preoților democrați”, prin fracționarea relațiilor în interiorul Bisericii, inițiativă prin care se dorea ralierea preoților „doritori de pace” împotriva episcopilor rezidențiali.

Comitetului Catolic de Acțiune, instituție special creată pentru a substitui instituțional Biserica Catolică, îi sunt dedicate câteva pagini, analiza referindu-se la situația generală a acestei structuri și, totodată, evidențindu-se cea particulară, în care sunt vizați clerici ai Arhiepiscopiei latine de București.

În confruntare cu manifestările preoților Diecezei de Iași, care își îndeamnă credincioșii proprii să reacționeze împotriva preoților excomunicați și a căror atitudine este net diferită cu cea întâlnită printre clericii de la București, putem remarca și opoziția credincioșilor care repudiază această organizație secesionistă și părăsesc bisericile unde preoții „colaboraționiști” săvârșesc serviciile divine.

Printre cei care s-au opus constituirii acestei instituții se numără arhiepiscopul Alexandru-Theodor Cisar, dar și episcopul de Iași și administratorul apostolic de București, Anton Durcovici. Cel din urmă a transmis clerului din subordine o circulară prin care îi înștiința pe toți cei care se vor ralia demersului de scindare a Bisericii că vor fi excomunicați.

Capitolul cinci prezintă situația canonică a Arhidiecezei Romano-Catolice de București (1948-1964), pornind de la enunțul inexact, citat în „Raportul Final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România”, în care se amintește că Francisc Augustin și Stanislau Traian Jovanelli dețin jurisdicția canonică. Pentru a verifica situația de fapt, am descris situația generală a cultului catolic și pe cea particulară a aceleiași structuri. Validarea constructului nostru s-a realizat, în urma amplei analize la care am apelat, folosind, ca și în capitolul patru, metoda deducției și pe cea comparativă.

Capitolul șase, denumit Problematika „jurisdicției” în dosarul de urmărire informativă I 5001/4 (ACNSAS), probează intruziunea autorității în afacerile ecleziale interne ale arhidiecezei, atestă derularea faptelor și completează capitolul cinci al prezentei cercetări. În

cadrul aceleași părți, este amintită Ședința capitulară a Capitlului arhidiecezan, din 15 octombrie 1959, cea în care s-a urmărit dirijarea votului, a declarațiilor și a persoanelor care să fie folosite de Securitate pentru a servi interesele proprii.

Capitolele cinci și șase trebuie analizate în paralel. Primul elucidează desfășurarea evenimentelor, cel de-al doilea probează aserțiunea noastră cu privire la invalidarea celor doi preoții în funcțiile de conducere ale Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București. Pentru că niciuna dintre diecezele catolice din România nu a remis vreun răspuns la scrisoarea, prin care cei doi clerici vizați - Jovanelli și Francis Augustin – ar succeda la conducere, iar episcopul rezidențial de Alba Iulia, Márton Áron, a declarat că jurisdicția reprezintă pentru sine o „dilemă”, autoritatea inventează o nouă funcție pentru Francisc Augustin, inexistentă în codul de drept canonic, numindu-l „conducător al Arhiepiscopiei de București-Iași”.

Capitolul șapte portretizează succint membrii Aulei arhiepiscopale din București, cu indicarea funcțiilor și oficiilor deținute la momentul instaurării regimului comunist. Trebuie să subliniem ca aceștia sunt și parte a Capitlului catedralei „Sfântul Iosif”, dar și ai Curiei arhiepiscopale. Sunt amintiți ca reprezentanți ai structurii ecleziale arhiepiscopul Alexandru-Theodor Cisar, Joseph Schubert, episcop auxiliar de București, Anton Durcovici - canonic, episcop de Iași și administrator apostolic de București, Edmund Barciovschi, canonic onorific și vicar general al arhiepiscopului Cisar, Stanislau Traian Jovanelli, canonic al Capitlului catedralei „Sfântul Iosif”, Julius Dwucet, canonic și prepozit capitular, György Árpád Horváth, canonic și Gustav Müller, canonic.

Cel de al optulea capitol consemnează procesele în care sunt implicați cei mai reprezentativi dintre membrii Arhidiecezei de București, care dețineau jurisdicție sau urmau să o dobândească automat după arestarea celor îndrituiți să conducă această Biserică locală.

O împrejurare aparte o reprezintă cea a lui Stanislau Traian Jovanelli, arestat pentru un motiv imaginar, aspect discutat anterior în Biroul politic al Partidului Muncitoresc Român, situație vizând funcția deținută de acesta, cea de econom general al arhiepiscopiei și administrator al viei de la Topoloveni. În final, Jovanelli este eliberat după aproape doi ani de detenție, fiind supus presiunilor Securității, în încercarea instituției de coerciție de a impune propriul reprezentant la cârma arhidiecezei. O situație specială se referă la plasarea în domiciliu obligatoriu a arhiepiscopului Cisar, un caz particular în epocă, într-o mănăstire rechiziționată de autoritate.

Starea de rețineră a fost cea mai blândă dintre măsurile dictate de Marea Adunare Națională împotriva unui cleric catolic de rit latin, o soartă similară având, pentru o perioadă scurtă de timp, și episcopul de Satu Mare, János Scheffler. Analiza noastră se concentrează

asupra mijloacelor folosite în spațiul delimitat de „Cortina de Fier”, pornind de la o examinare de ansamblu și elucidând situațiile particulare întâlnite. Caracteristica esențială a raționamentului nostru pornește de la o rigurozitate logică, ajungând la concluzii, cele din urmă derivate din premise, asigurând deducții sigure, clar și concise.

În cadrul tezei am folosit izvoare primare și secundare, apelând la cărți apărute în decursul timpului, în legătură cu tema supusă dezbaterii, dar și memorialistică, studii, jurnale oficiale, interne și internaționale, reviste și documente de arhivă. De asemenea, am folosit metode descriptive și analize demografice. Sinteza noastră a fost structurată, în funcție de necesități, fie pe criterii cronologice, pentru a determina faptele istorice, fie geografice, atunci când am încercat să determinăm manifestările general valabile, la nivelul Europei de est.

În alte situații, aceste două criterii sunt combinate, pornind de la întrebările pe care le-am formulat, în vederea determinării premiselor și concluziilor tezei noastre.